

MUĞAM İRSİMİZ HAQQINDA DƏYƏRLİ TƏDQIQAT

Məqalə nəşrə hazırlanan dövrdə vəfat etmiş yazıçı, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Gülhüseyn Kazımlının ruhunu rəhmətlə yad edirik.

Dostum, texnika üzrə fəlsəfə doktoru Turan İbrahimovu cəmi bir neçə ildir ki, tanıyıram. Amma mənə elə gəlir ki, onu çoxdan, lap çoxdan tanıyıram. Çünki o, sözünün sahibi olub, əsl alim kimi, alicənab şəxslər sayığı hərəkət edir, nəzakətli, diqqətli və həssasdı. Bir sözlə, cəfəkeş araşdırıcı, xeyirxah insan, yaxşı dostdur. Turan bəy texniki sahənin mütəxəssisi olsa da, onun musiqiyə də, folklor da, poeziyaya da, etnoqrafiyaya və tarixə də xüsusi rəğbəti var. Bu, xüsusi bir yazının mövzudur, üstündə çox dayanmaq istəmirəm. Burada Turan bəyin Gülhüseyn müəllimlə (filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Gülhüseyn Kazımlını deyirəm) gördüyü işlər haqqında söz açacağam. Onların axtarışları və cəfəkeşlikləri mənə bu yazını işləməyə vadar etdi desəm bu bir həqiqətdir.

"Xanəndə Məşədi Qafar Qaryağdı" kitabı şərikli yazılıb. Kitabın müəllifləri Gülhüseyn Kazımlı və Turan İbrahimovdur. Bu qiymətli və əhəmiyyətli tədqiqat haqqında Azərbaycan Milli Konservatoriyasının elmi işlər üzrə prorektoru, professor Lalə Hüseynova deyir: "Oxuculara təqdim edilən bu kitabın əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, musiqi tariximizdə adı unudulmuş Məşədi Qafar kimi xanəndəmiz musiqi mədəniyyətimizə sanki yenidən qaytarılır".

Doğrudan da, ədəbiyyat və musiqi mədəniyyətimiz, eləcə də incəsənətimizə böyük xidmətləri olmuş bir şuşalı nəslini, bir ailəni tam şəkildə ortaya çıxarmaq aktual məsələdir. Çünki erməni daşnakları və sonra Sovet repressiya aparatı bu nəsili demək olar ki, darmadağın etməyə, tarixdən silməyə çalışmışlar. Bir il bundan qabağa kimi xanəndə Məşədi Qafarın arxivlərimizdə, eləcə də dünyanın digər ölkələrində olan arxivlərini səs yazıları bəzəsdə də, onun şəxsiyyəti, həyatı, kimliyi və soy adı haqqında heç bir məlumat mövcud olmayıb. Çünki Məşədi Qafarın oğlu, həm də gözəl səsə malik olan Qəhrəman Qaryağdı 1937-ci ildə repressiya olunub. Məşədi Qafarın bacısı Səadət Qaryağdının həyat yoldaşı Məşədi Qara Hacı oğlu Şəfiyev Türkmənistanı sürgün edilib. Bacıları Səadət və Humayın qayını Novruz Hacı oğlu Şəfiyev 1928-ci ildə güllələnib. Məşədi Qafarı qardaşı Məhərrəm (Xalq rəssamı, mərhum

heykəltarəş Calal Qaryağdının atası) isə 1918-ci ildə Şuşa yaxınlığında ermənilər tərəfindən qətlə yetirilib.

Bu tədqiqatda qeyd olunur ki, Məşədi İsmayıl qızları (Səadət və Humay) Şəfiyevlərdən iki qardaşla ailə qurmuşlar. Həm də Məşədi Qafar İsmayıl oğlunun da xanımı Şəfiyevlərdəndir. Bu qohumluq da həm Qaryağdılar nəslinin, eləcə də Şəfiyevlər şəcərəsinin yaranmasına səbəb olmuşdur. Kitabda Şuşalı Qaryağdılar nəslinin və Səfibiyyəli-Səfibiyyəli-Səfibiyyəli şəcərələri də tərtib olunmuşdur. Müəlliflər bu işi ustahla yerinə yetirmiş, adamların olum-ölüm tarixlərini göstərmiş, bu barədə qeydlər də etmişlər.

Bəli, haqqında danışılan məşhur Qaryağdı nəsili - Azərbaycan muğam sənətinə yüksək xidmətləri olan Cabbar Qaryağdı və onun qardaş-bacılarıdır. Kitabda böyük qardaş xanəndə və şair Məşədi Məhəmməd Bülbül haqqında da kifayət qədər qeydlər verilib. Bundan burada başqa Cabbar, Məhərrəm, Bilal qardaşları və eləcə də Səadət və Humay bacıları, onların ailəsi, övladları haqqında geniş məlumatlar toplanıb. Çox saylı fotolarla ailə üzvləri də əks olunub.

Bu əsərin böyük zəhmət və cəfəkeşlik tələb edən hissəsi Məşədi Qafar Qaryağdı və Cabbar Qaryağdıoğlunun 1906-1914-cü

illərdə müxtəlif xarici səs yazma firmalarında istehsal olunmuş vallarının kataloqları və arxivlərimizdə olan valların siyahısıdır. Maraqlı cəhət odur ki, müəlliflər valların nömrələri ilə sübut etmişlər ki, bu iki qardaş 3 xarici firmada eyni günlərdə səslerini vala yazdırıblar. Bu da Məşədi Qafarın şəxsiyyətinin təyininə tədqiqatçılara bir yol açmışdır. Kitabda Məşədi Qafarın müxtəlif arxivlərdə saxlanılan 22 səs yazısının siyahısı gətirilmişdir. Müəlliflər həmçinin qeyd edirlər ki, Azərbaycan Respublikasının Dövlət Səs Yazıları Arxivində Cabbar Qaryağdıoğlunun "Grammophone Concert Record" firmasında yazdığı 12 tək, "PATE" firmasında 16 tək, 1 xor, "Sport-Rekord" firmasında 17 tək yazdığı səs yazısı qorunub saxlanılır. Bu səs yazıları bərpa edilərək müasir səsdaşıyıcı qurğularla köçürülüb. Azərbaycan Musiqi Mədəniyyəti Dövlət Muzeyində böyük xanəndəmizin "Grammophone Concert Record" firmasında yazdığı 8 tək, "PATE" firmasında 18 tək, 2 xor, "Sport-Rekord" firmasında 22 tək yazdığı səs qorunub saxlanılır və muzey ekspozisiyasında nümayiş etdirilir.

Bu kitabın araya-ərsəyə gəlməsinin bir əhəmiyyəti də burada Cabbar Qaryağdıoğlunun 1906-1914-cü illərə aid olan vallarının da Azərbaycan arxivlərindən toplanıb cədvəllər şəkildə verilməsidir. Bu cədvəllərdə hər bir səs yazısının sıra nömrəsi, aid olduğu arxivin adı, istehsal nömrəsi, buraxılma tarixi, firması qeyd olunub. Qeyd etdiyimiz bu cədvəllər kitabın 148-152-ci səhifələrində verilib. Əlbəttə, bu cədvəlləri tərtib etmək, səs yazılarını ardıcılıqla vermək, işləmək böyük əziyyət və əmək tələb etmişdir. Amma tədqiqatçılar bu işi xüsusi zövq və həvəslə yerinə yetirmişlər. İnanıram ki, bu dəyərli araşdırma musiqi dünyamızla, milli-mənəvi dəyərlərimizlə bağlı tədqiqatlarda mənəbə, qaynaq kimi istifadə olunacaqdır.

Kitab yazılarkən müəlliflər Məşədi Qafar 3 nəvəsini Akif Qaryağdı, Vahid və Südəbə Quliyevlərə görüşüb onlardan ailələri haqqında dəyərli məlumatlar toplamışlar. Repressiya olunmuş Qəhrəman Qafar oğlu Qaryağdı haqqında onunla birgə həbsxanada olmuş Əlihüseyn Dağlının "Batan səs, qulağında qalan səs" adlı xatirəsini həyəcənsiz oxumaq mümkün deyil.

Mən bu dəyərli tədqiqata görə həm Gülhüseyn müəllimə, həm də Turan bəyə təşəkkür edir, bu qiymətli araşdırmanın işiq üzünə çıxmasında iştirak edən Beynəlxalq Muğam Mərkəsinin rəhbərliyinə minnətdarlığımı bildirirəm.

Tacir Səmid
Filologiya üzrə
fəlsəfə doktoru,
dosent